

ביאורים

המדד הרביעי הוא **כמות המצוות**: כמות המצוות המשתנית בין אדם לחברו בהכרח יוצרת הבדל בין מדרגות האנשים לעולם הבא. מלבד מה שלמדנו על מספר הפעמים של עשיית אותה המצוה, עשיית מצוות שונות ורבות מבטאת שייכות עמוקה יותר לאלוהים ולתורתו. אם-כן, ריבוי המצוות וריבוי הפעולות, הכוונות הנכונות והשוני במצוות עצמן - כל אלו משפיעים על מדרגת האדם לעולם הבא.

מדרגתו של האדם משוקללת מארבעת המדדים האלו גם יחד, ולכן ייתכן מאוד שאדם יקיים פחות מצוות מחברו, ואף על פי כן יזכה לדרגה גבוהה יותר מחברו, וזאת בשל השתדלות יתרה בכוונות טהורות, מה שמברר, אפוא, על חשיבותה הרבה של הכוונה. יתר על כן, ייתכן וימצא אדם שלא יקבל כלל מדרגה בעולם הבא, עקב מצוות ללא כוונה. כאמור הזכרנו את דברי הרמב"ם שדי במצוה אחת בכוונה טהורה לזכות את עושה בעולם הבא. מעשה מצוה ללא כוונה כלל, לא יזכה את עושהו לעולם הבא. אמנם, כיוון שהקב"ה אינו מקפח שום בריה, יקבל אדם זה את שכרו בעולם הזה.

הכוונה קריטית כל כך, כך שבניגוד לאדם שיקיים מצוות ללא כוונה כלל, וייתכן שלא יזכה אף לעולם הבא, ימצא אדם שיקיים מעשה בודד בכוונה טהורה וראויה, ובזה יזכה לעולם הבא על אף מעשיו הרעים כל ימי חייו.

וכפי שכבר הזכרנו בפרק הקודם, כמות המצוות, הכוונות ושאר הפרמטרים במדרגות הגבוהות, משפיעות גם בעולם הזה - בהשגחה יתרה על גדולי ישראל, ובדרגות הגבוהות ממש - בקרבה לקב"ה כפי שהיתה לנביאים.

הרחבות

• השפעת הדור על עבודת היחיד

שיגיע בעולם הזה למדרגת ישעיהו וְאֵלִישֶׁע וְדֹמִיָּהּ. רבי יוסף אלבו תולה את המדרגה העליונה הזאת ב"רבות המצוות והכוונות הראויות וההשגה שישגי באל". בגמרא מצאנו, לכאורה, תנאי נוסף: "משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ואף על פי כן היו משתמשין בבת קול. פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריה ביריחו ונתנה עליהם בת קול מן השמים: יש כאן אדם אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך" [סנהדרין יא.]. אם-כן, גם קיום מצוות רבות וכוונות ראויות הן לא ערובה לקניית המדרגה העליונה, כל עוד הדור לא זכאי לכך שיהיה בקרבו אדם מרומם במעלה שכזו. אמנם, ייתכן שזכאות הדור איננה תנאי נוסף אלא היא משפיעה ישירות על יכולתו של היחיד להרבות במצוות ובכוונות ראויות. כך יש ללמוד מדברי הרמב"ם שכותב: "בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול, ונבערה עצת חכמי אותו הדור" [הלכות עבודה זרה א, א], ובהמשך מתאר הרמב"ם את ההתדרדרות לעבודה הזרה. הרמב"ם מתאר כאן כישלון רוחני של "בני האדם" ושל "חכמי אותו הדור". כתב על כך הרב קוק: "הנפשות הינן קשורות זו לזו וכשהמון יורד ממדרגתו הרבה, יורדים גם כן גדוליו לפי ערך זה. על כן כאשר המון טעה טעות גדול, מפני ירידת מידותיו ותכונותיו, נבערה עצת החכמים לחשוב דברים של טעות ליסוד היסוד המתעה של עבודה זרה" [לאורו עמוד רט].

רביעית - תתחלפנה המדרגות כפי רבוי המצוות שיעשה האחד על מספר קיום מצוות רבות יותר

המצוות שיעשה האחר. כי קיום מצוות רבות יתן ראיות למדרגה יותר גדולה, בלי-ספק - להתחבר בזה רבוי מצוות ורבוי פעולות.

ויקרה מצד-חלוף המדרגות הללו כי כבר ימצא אדם שיהיו בידו מצוות רבות יותר מאיש אחר - ואף-על-פי-כן, לפי שלא נעשו המצוות ההן על הפננה הראויה, לא יספיקו לתת לו אלא מדרגה קטנה ממדרגות העולם-הבא, ואולי שלא יספיק לקנות על-ידיהן שום-מדרגה ממדרגות העולם-הבא. ולפי שאין הקב"ה מקפח שכר פל בריה [פסחים קיח.], ינתן-לו בעולם-הזה שכר המצוה או המצוות שיעשה שלא בכונה. וימצא, גם-כן, אדם שיעשה כל ימיו רבוי עברות, ובסוף ימיו יעשה מצוה אחת או פעל אחד בכונה ראויה וימות מתוך אותה פננה - שתספיק אותה פננה לתת לו מדרגה-מה ממדרגות העולם-הבא, כמו שהוכחנו בפרק שלפני-זה מההוא שוטר ששקד במיתת רבי חנינא בן-תנודין [ע"ז יח.]. ופעמים ימצא איש, תספיק מדרגתו - מצד-רבוי עשיית מצוות והפננות הראויות - אל שיהיה משגח בעולם-הזה ומצל מכל הפגעים, כרב חסידי ישראל, עד שישתנה הטבע כפי-רצונם; כמו שהיה זה ברבי חנינא בן-דוסא [תענית כד:]: ובנחום איש-גם-זו [שם כא.]. ורבי פנחס בן-יאיר [חולין ז.]. ודומיהם. ופעמים ימצא איש אחד - מצד רבוי המצוות והפננות הראויות וההשגה שישגי באל, יתברך - שיעשה בעולם-הזה למדרגת ישעיהו וְאֵלִישֶׁע וְדֹמִיָּהּ; וזו מדרגה שאין למעלה ממנה, שהיא מדרגת גדולי הנביאים שהיו אחרי משה.

בגלל חילוף המדרגות אין לשער שכר העולם הבא

ביאורים

למדנו שהאדם קונה על ידי חלק מהמצוות מדרגה בעולם הבא, אם גבוהה אם פחות, ועל התנאים לקניית אותה המדרגה. על פי זה נוכל לבאר את דברי הגמרא במסכת מכות, שהנביאים צמצמו כביכול את מספר המצוות.

מעיון ראשוני היה נראה כביכול שדוד, ישעיהו ושאר הנביאים מוצאים אלטרנטיבה לתרי"ג המצוות: שלוש עשרה מצוות, שש, שלוש ואחת. אולם, כעת, בהסתמך על מה שלמדנו, מתברר שנביאים אלה ניסו לעזור לעם להשיג מדרגה גבוהה ככל הניתן בפחות מאמץ.

קשה לקיים את כל המצוות, לכוון את כל הכוונות ולהקפיד לחזור ולקיים שוב ושוב מצוות שכבר קוימו. אשר על כן רצו הנביאים למקד את עם ישראל, כך שיוכלו להשיג בקיום מספר מצוות מועט וממוקד, מדרגה גבוהה וכוללת ככל שניתן. מתוך ההבנה שרק על ידי כל תרי"ג המצוות תושג המדרגה הגבוהה ביותר, ניסו הנביאים לכלול את התרי"ג בכללים הכלליים כמה שיותר מצוות, ולהדריך את העם להתמקד ולאחוז באלו הכללים. מטרת כללים אלו, אינה להפחית את כמות המצוות, אלא לכוון את העם לכל התרי"ג דרך מספר מועט וממוקד של מצוות. כאשר אנו אומרים לאדם שעליו להתמקד במספר עניינים מרכזיים ולהתקדם בהם, כגון: חסד, משפט ומצוות שבין אדם למקום כדברי מיכה, אזי יוצרים אנו מצב בו נפשו של האדם תפוסה סביב עבודת ה'.

הרחבות

• בא דוד והעמידן על אחת עשרה

קרובה למדרגה המשגת על כלל המצוות. רבנו מאיר הלוי מפרש את דברי רבי שמלאי בדרך זו: מי שמקיים את כל התורה זוכה לסייעתא דשמיא מיוחדת להתגבר על היצר הרע ולהישמר מהרהורים רעים, ובזכות כך מגיע לעולם הבא בלי חטאים. אך מי שאינו מקיים את כל התורה אינו זוכה לשמירה זו אפילו אם יש לו רוב זכויות. כשראה דוד המלך שהדורות מתמעטים מבחינה רוחנית, קבע מציאות חדשה בכוח תפילתו שבה גם מי שמקיים את אחד עשר המצוות שמנה- זוכה לשמירה זו. בדומה לכך קבע ישעיהו שש מצוות וכו'. וברור שאין הכוונה לפטור מוחלט משאר מצוות התורה. (מובא בעין יעקב, מכות, הכותב כא). רבי יוסף אלבו לא הזכיר את השמירה האלוהית עליה דיבר רבנו מאיר, אך גם לא פירט את משמעות המדרגה הגדולה שניתן להשיג על ידי כלל המצוות שמנו דוד וישעיהו והבאים אחריהם. הסייעתא דשמיא והשמירה האלוהית מביאים את האדם למדרגה גדולה מן השלמות. אם-כן ניתן לראות את פירושי הראשונים כמשלימים זה את זה.

מעשה, מה שאמר רז"ל בסוף מכות [כג:]: דרש רבי שמלאי: תרי"ג מצוות נאמרו למושה בסניני. בא דוד והעמידן על אחת-עשרה, שנאמר [תהלים טו, א-ב]: "י, מי-יגור באהלך וכו' הולך תמים ופעל צדק". בא ישעיהו [לג, טו] והעמידן על שש, שנאמר: "הלך צדקות ודבר מישרים" וגו'. בא מיכה [ו, ח] והעמידן על שלש, שנאמר: "ומה-? דורש מן כי אם-עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם-אלהיך". בא חבקוק [ב, ד] והעמידן על אחת, שנאמר: "וצדיק באמונתו יחיה" וכו' - אין הכוונה לומר כי בעשיית אחת-עשרה מצוות או שש או שלש יקנה מן השלמות האנושי המדרגה שתשג מצד כל מצוות התורה, או שבהן יקנה מדרגה-מה השלמות ולא בפחות; אלא שכל אחד מן הנביאים היה מתכוון לעשות כללים - כוללים מצוות רבות מהתורה ומדות טובות, כדרך שבני-אדם עושים - כדי שעל-ידיהם ישיג האדם מדרגה גדולה מהשלמות. כי למה° שיקשה על כל אדם להעמיס על-עצמו תרי"ג מצוות, וגם יקשה עליו לעשות מצוה כתקנה מכל הצדדים, על-הדרך שבארנו למעלה בזה-המאמר [פרקים כח-כט], היתה כוננת כל הנביאים לעשות כללים, שעל-ידיהם תשג מדרגה גדולה מהשלמות, קרובה למדרגה המשגת על כלל-המצוות°, אף-על-פי שאי-אפשר שתעלה למדרגה כמוה.

ביאורים

למדנו אתמול שכאשר הנביאים באו ל'צמצם' את מספר המצוות, מטרותם בעצם הייתה כפולה: מחד למקד את העם שלא היה יכול לקיים את כל המצוות כהלכתן וככוונתן, ומאידך לסלול על ידי אותו מיקוד דרך להגיע לכמה שיותר מצוות. דוד המלך מנה אחד עשר דברים. רבי יוסף אלבו מבאר, שדוד בחר להדריך את העם בשמירת המחשבה, הדיבור והמעשה. המחשבה - 'דובר אמת בלבבו', הדיבור - 'לא רגל על לשונו', והמעשה - 'לא עשה לרעהו רעה'. כאשר ירצה האדם להיות בעל טוהר המחשבה, הדיבור והמעשה, הוא ידרש לשאלה אילו מצוות עליו לקיים כדי להגיע לזיכוכ. אי לכך הוא יחפש, ילמד ויקיים את המצוות המתאימות להשגת מטרה זו, שיעלו למנין רב של מצוות.

דוד, אם-כן, לא צמצם את כמות המצוות, אלא הגדיר אותן. במקום שש מאות ושלש עשרה מצוות שלכאורה אינן נראות קשורות זו לזו, בא דוד וממקד את האדם: מצוות לתיקון מעשה האדם, מצוות לשמירת טוהר הדיבור, מצוות לנקיות המחשבה. חלק ממצוות אלו גם מסייעות למטרה נוספת - תיקון מידותיו של האדם. אם-כן, זה פירוש דברי דוד המלך בספר תהילים [טו, א-ג]: 'הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו. לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה'. במחשבה - 'דבר אמת בלבבו', בדיבור - 'לא רגל על לשונו', ולא עשה לרעהו רעה' - במעשה.

שלוש אבני יסוד אלו, בחר דוד להוסיף ולעורר את העם על מספר מצוות ספציפיות, כיוון שאלו מצוות שהאדם חוטא בהן בקלות בחושבו שאינן אסורות. ייתכן גם שבמצוות אלו היה העם נכשל תדיר, ועל כן בחר דוד להוסיף אותם לרשימה הנ"ל. עם זאת, דוד רצה להדריך את העם בעיקר בשלושת העניינים שהוזכרו, דהיינו: תיקון המחשבה, הדיבור והמעשה.

ראיה וסיוע לעניין אפשר לראות במזמור אחר - מזמור 'לה' הארץ ומלואה' [תהלים כד]. במזמור זה לעליה לה' ועמידה במקום קדשו' - מצריך דוד שלושה תנאים: נקיין כפיים, טוהר לבב, ודיבור מתוקן, המתואר במילים 'לא נשא לשוא נפשי', שביאורים: לא נשבעתי שבועת שווא, כדרך שהיה נהוג בעבר לומר 'חיי המלך'. 'נפשי' זהו כינוי לדוד עצמו (רבי יוסף אלבו הביא עוד פירושים בלפסוק זה).

לסיכום, דוד המלך ממקד את בני דורו בשלושה עניינים: המחשבה, הדיבור והמעשה, ומוסיף עוד מספר מצוות מסוימות, שבהן הוא מבקש להקל על בני דורו, ולהביאם לקיום כלל המצוות בהדרגה ובכך להגיע למדרגה גבוהה ככל שניתן לעולם הבא.

הרחבות

משל מה'הפץ חיים'

לא נתן בו לשון. רבי ישראל מאיר הכהן מראדין המחיש זאת על ידי משל: "ויש לאדם להתבונן תמיד במה שכתוב: "ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו" לשוא היינו לחנם. ודמינו, כמי שבא לגביר אחד ויאמר לו: הלויני סך אלף דינרים על משך חצי שנה. ויענהו: טוב לי יותר להיטיב לעשרה אנשים להלוות לכל אחד מאה דינרים מלהלוות לאחד אלף דינרים בפעם אחת. ויאמר לו: הלא כבודו יודע את מצבי שמכר הייתי עשיר ועכשיו אני עני ממש. ונודמן לי עתה עסק טוב שאקוה שיתרומם עוד מזלי על ידי זה. אך חסר לי על זה סך אלף דינרים להניח על אחריות. ויען הגביר: אם-כן הדבר לרומם מזל איש כדאי הדבר, ואלוה לך. והלוהו. והנה זה העני טמן ידו בצלחת, ונטל האלף דינרים והניחם בתיבתו ולא עשה בהם מאומה. וככלות זמן ההלוואה תבע הגביר את מעותיו ויחזיר לו ויכיר הגביר המעות שהם הם אותם שהלוהו. ויען הגביר: לפי הנראה לא השתמשת בהם מאומה! ויען העני: כן הדבר ומה הפסדתיך? ויחר להגביר: אם-כן שלא לתועלת, למה היו מונחים מעותי אצלך לחנם? והנמשל מובן: הקב"ה נטל הנשמה הקדושה שהיא אצולה משמי מרומים, והורידה לעולם השפל והלבישה בחומר גס שאין לפי כבודה. וכל זה למען ישתכר בה האדם, אבל אם לא הרויח בה מאומה (אפילו אם לא קלקל גם כן) לשוא היתה ירידתה לפה, וזהו שכתוב "מי יקום במקום קדשו אשר לא נשא לשוא נפשו" [תורת הבית ח, הגהה]. הקב"ה נתן לנו כוחות חיים ויחיד עם זה נתן לנו גם משימות לטובתנו, אותן עלנו לבצע. אין כאן רק זכות, אלא גם חובה לחיות ולמלא את תפקידנו.

אחד עשר דברים שדוד מנה

ומנה דוד אחד-עשר דברים, שהם כללים למדות הטובות יותר ממה שהם כללים לדעות האמתיות ולא למצוות - שהרי "דבר אמת בלבבו... וחרפה לא-נשא על-קרובו... נבזה בעיניו נמוס", אין אחת מהן מצוה ממצוות התורה. אבל פונת דוד היתה לעשות כללים שיכללו מצוות רבות ומדות טובות; על-ידיהם יקנה האדם מדרגה גדולה מן השלמות האנושי. כי "הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו, לא-רגל על לשונו, לא-עשה לרעהו רעה" וגו' מזהיר שלא יחטא אדם במחשבה ולא בדבור ולא במעשה, ושייתקן מדותיו במדות הטובות הנמשכות מאלו-הכללים. במחשבה - "ודבר אמת בלבבו"; בדבור - "לא-רגל על-לשונו"; ובמעשה - "לא-עשה לרעהו רעה וחרפה לא-נשא על-קרובו", רוצה לומר שהיה מקנא על חרפת קרובו כמו שהיה מקנא על עצמו. ואף-על-פי שאין כל דבריו אלו מצוה ממצוות התורה אלא תקון המדות. והזכיר עמיהן קצת-מצוות פרטיות שהיו נכשלים בהן בני דורו או שאדם נכשל בהן בקלות וחושב שאינן עברות; כמו "שחד על-נקי" לא-לקח", שפרושו: לא לקח שחד אפלו על מי שהוא נקי לזכותו בדיו, שזה דבר יחשב לוקחו שאינו חוטא°. וכן בשאר.

והראיה על זה-הפרוש - שנמצא דוד עצמו אומר במזמור "לי הארץ ומלואה" [תהלים כד]: "מי-יעלה בהר-י ומי-יקום במקום קדשו?" - ולא מנה אלא שלשה תנאים, שהם: "נקי כפים, ובר-לבב, אשר לא-נשא לשוא נפשי". ויש לתמה: למה לא מנה האחד-עשר שזכרו במזמור "י ומי-יגור באהלך"? אלא שבמזמור "לי הארץ ומלואה" כולל כל המצוות והמדות הטובות בשלשה דברים בלבד; במעשה ובמחשבה ובדבור. במעשה - "נקי כפים"; במחשבה - "ובר-לבב"; ובדבור - אשר לא-נשא לשוא נפשי", רוצה לומר שלא נשבע שבועה לשוא אפלו בחיי דוד, שלא היה יודע הנסתרות; וזהו לשון "נפשי", שהוא כנוי אל דוד לפי-המסורת°. או יהיה כנוי "נפשו" כפי-הכתיב שב אל ה', כמו "שש-הנה שגא יי, ושבע תועבת נפשו" [משלי ו, טז]. או יהיה כנוי "נפשו" שב אל האדם שאמר עליו "מי-יעלה בהר-י?", וירצה לומר שהכח השכלי אשר בו לא נתן בו לשוא, כלומר שלא נשאו בהם; כי הוא השלים נפשו כפי מה שבכח האדם להשלימה. והזכיר "ולא נשבע למרמה", כי אפשר שלא נשבע לשקר אלא באמת, פמעשה דקניא דרבא° [נדרים כה.]; ואף-על-פי-כן אמר שאין ראוי לעשות כן, אחר שהוא נשבע במרמה.

ובאלו השלשה-כללים נכללים כל המצוות שהזכיר במזמור "י ומי-יגור באהלך", אלא ששם פרט יותר דברים שאינם נכללים באלו, והם דברים תלויים במדות; לפי שראה בני-דורו נכשלים בהם, או שאדם נכשל בהם בקלות לפי שחושב שאין רע בעשייתו, כמו לבזות את החכמים. על-כן אמר: "ואת-יראי יי יכבד", וכן "וחרפה לא-נשא על-קרבו".

שלושת הכללים במזמור "לה' הארץ ומלואה"

האחד עשר הכללים בשלשה

נבזה - רשע. נקי - זכאי. שאינו חוטא - שהרי השוחד לא עיוות את הדין. המסרת - מסורת קריאת המילה (קרי). הפתיב - בספר תהילים נכתב "נפשו" עם וא"ו (כתיב). דקניא דרבא - מסופר על אדם שרימה את חברו, הוצרך להישבע ונשבע באופן מתוחכם, כך שלא היה שקר בדבריו.

ביאורים

רבי יוסף אלבו ממשיך בביאור דברי הנביאים שהעמידו את התורה על מספר מצוות מועט יותר, על ידי כללים למצוות. ישעיהו בא ומעמידן על שש. ראשית, השלוש המוכרות לנו מדוד: מחשבה, דיבור ומעשה. 'הולך צדקות' - מעשה, 'דבר מישרים' - דיבור, ו'מואס בבצע מעשקות' - מחשבה. מוסיף ישעיהו ואומר, שמירת הדיבור, המחשבה והמעשה, אינה מספיקה. אם אנו באים לתת כללים, שבהם ידבק העם ועל ידם ילך בדרך טובה, העם נזקק לסייגים לחיזוק ההליכה בדרך זו. הוא בוחר למקד בסייגים הבאים: שלא להחזיק (לתמוך) ידי עוברי עבירה, להתרחק ממראות רעים ולהתרחק מהאזנה לביצוע מעשים רעים. השמירה על טוהר המעשים, הדיבורים והמחשבות עם הסייגים הבסיסיים שמזכיר כאן ישעיהו, יובילו את העם בדורו לכלל המצוות, לעבודת ה' שלמה ומלאה ולחיי העולם הבא.

מיכה הנביא ממקד את העם מכיוון אחר: "עשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצַּנֵּעַ לֵכֶת עִם אֱלֹהֶיךָ". על האדם להשתלם בשלושה מישורים: ענייני הדינים והחובות שבין האדם לחברו, ענייני החסד הנצרכים בחברה (כלומר, לא רק שלא לפגוע אחד בשני, אלא לחפש גם כיצד לעזור אחד לשני). והיחס הנכון לקב"ה. מיכה מדגיש שעל היחס לבורא להגיע בצורה של 'צנעה', דהיינו שימוש בתארים שוללים (לדוגמא: התואר 'ראשון'. על אף שהקב"ה אינו נברא, וממילא אינו ה'נברא הראשון' הרי שאנו מכנים אותו 'ראשון', להדגיש שלא קדם לו דבר) ולא תארים חיוביים. תארים חיוביים מנסים כביכול ליחס תכונה או מידה לקב"ה, וכביכול לתת לנו אחיזה מסוימת בו, עד שכביכול אנו 'רואים' אותו. כאשר האדם ידאג לתקן את עצמו בשלושה מישורים אלו, יגיע הוא לכלל המצוות.

לדעת חבקוק יש נקודה מרכזית אחת. "וְצַדִּיק בְּאֲמוֹנָתוֹ יִחְיֶה". חבקוק ראה את המתרחש בדורו, והתרעם על 'הצלחת הרשעים וייסורי הצדיקים'. הצלחה שכנראה גם דורו התפתה אחריה והתקשה בינה להתמיד בתורה ומצוותיה ובשמיעה אל דברי ה'. לכן בא ואמר, שאם יחזיק הצדיק באמונתו בהבטחות ה' בידי עבדיו הנביאים לשכר הנצחי לעושי דברו, הרי בזה יוכל להחזיק בשמירת התורה כולה, וכך יעלה במדרגות הרוחניות ויזכה לעולם הבא.

הרחבות

חשיבות האמונה

בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר: "וְצַדִּיק בְּאֲמוֹנָתוֹ יִחְיֶה". המהר"ל חושף רובד עמוק בדברי חבקוק: "ביאור זה כי על ידי אמונה יש לאדם דביקות בו יתברך, כי אין עצם האמונה רק הדביקות בו יתברך" [חידושי אגדות, מכות כד]. כלומר, עצם האמונה הוא הדביקות בה' שכן האמונה הינה תודעה שממלאה את האדם בקשר ישיר לבוראו. המהר"ל בהמשך דבריו מסביר, שהיסודות לחיים שהניחו קודמיו של חבקוק (בא דוד והעמידן על אחת עשרה וכו'), כל אחד מהיסודות הינו דבקות מסוימת בה', בתחום מסוים או במעשה מסוים. לעומת זאת האמונה הינה דבקות כללית בה', במלוא האישיות של האדם המאמין. בפירושו של רבי יוסף אלבו לדבריו של חבקוק, יש ביטוי לדבקות זו: האדם המאמין יסבול בסבר פנים יפות את צרותיו בחיים. המהרש"א מוסיף נדבך משלו בעניין מרכזיותה של האמונה: "שהוא האחד היותר כולל לכל בר ישראל בכל עת והיא האמונה" [חידושי אגדות, מכות כד]. האמונה שייכת כל הזמן לכל יהודי. ועוד מוסיף המהרש"א שכבר דוד המלך רמז שהאמונה כוללת את כל המצוות, בפסוק: "כל מצותיך אמונה" [תהילים קיט, פו] והכוונה "שכל המצוות נכללים במצוה הראשונה שהיא אמונה ששמענו מפי הגבורה, וכמו שהעמידה חבקוק שנאמר "וְצַדִּיק בְּאֲמוֹנָתוֹ יִחְיֶה" [חידושי אגדות שם].

ועל זה-הדרך בעצמו הוא מה שאמרו: בא ישעיהו והעמידן על שש; כי ישעיהו עשה ששה כללים למצוות, והם: שלא יחטא האדם בפעל, אבל יפעל הפעלות הטובות - וזהו "הלך צדקות"; ושלא יחטא בדבור - וזהו "דבר מישרים"; ושלא יחטא במחשבה - וזהו "מואס בבצע מעשקות", שהמואס הוא הפך-החמדה שהיא בלב. ואחר-כך אמר שלא יספיק שלא יחטא באחת מכל אלו, אלא שאף הוא נזהר שלא להחזיק יד עוברי עברה - וזהו "נער כפיו מתמך בשחד", כי לא די שלא יקח שחד אלא שנוער כפיו מלתמך ידי הלוקח שחד. ולא די שלא יחזיק יד עוברי עברה, אלא שאף הוא מתרחק מראות ברע או מלשמע המעשה הרע - וזהו "אטם אָזְנוֹ מִשְׁמַע דְּמַיִם וְעַצֵּם עֵינָיו מִרְאוֹת בְּרַע". ואמר אחר-כך: "הוא מרומים ישכן, מצדות סלעים משגבו", כלומר: כי לאיש כזה ראוי להאמין שישמר מבצר האמונה, כי "לחמו נתן מימיו נאמנים" - כי לא יירא מדבר רע, כי ברעב יפדנו ה' מנות ובמלחמה מיד חרב. או אפשר כי "הוא מרומים ישכן" וגו' ירמז אל השכר הנפשי שבעולם העליון.

וכן על זה-הדרך הוא מה שאמרו: בא מיכה והעמידן על שלש: "ומה-י דורש מןך כי אם-עשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצַּנֵּעַ לֵכֶת עִם-אֱלֹהֶיךָ". כי אלו הם שלשה כללים כוללים כל מצוות שבתורה או רבן - "כי אם-עשׂוֹת מִשְׁפָּט" יכלול כל הדינים שבין אדם לחברו; "וְאַהֲבַת חֶסֶד" יכלול כל מיני גמילות חסדים; "וְהִצַּנֵּעַ לֵכֶת עִם-אֱלֹהֶיךָ" יכלול כל הדברים שבין אדם למקום, והם הדעות האמתיות. ואמר בהם לשון "וְהִצַּנֵּעַ" - לרמז למה שכתבנו במאמר השני [פכ"ג] כי התארים האלהיים הם השוללים, שהם תארים בהצנע; כי אין אדם רשאי לשלח לשונו ולחייב אליו, יתברך, העולה על רוחו, כמו שאמרו רז"ל [מגילה יח.]: סמא דכלא - משתוקא, שנאמר (תהלים סה, ב): "לך דמיה תהלה". וזהו לשון "וְהִצַּנֵּעַ לֵכֶת עִם-אֱלֹהֶיךָ".

וכן מה שאמרו: בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר: "וְצַדִּיק בְּאֲמוֹנָתוֹ יִחְיֶה" - הפונה בו: כי בעבור שחבקוק היה מתרעם על הצלחת הרשעים וייסורי הצדיקים, אמר בסוף דבריו הפלל הזה - כי הצדיק כשיחזיק באמונתו להאמין בדברי הנביאים ולהבטחות הש"י שהבטיח לעשות דין ברשעים ולשלם שכר טוב לצדיקים, בשמירת הכלל הזה יחיה ולא יחש לכל המקרים המתחדשים עליו ויסבל הכל בסבר פנים יפות, ובה זכה לחיי העולם-הבא.

שישה דברים שמנה ישעיהו

שלושה דברים שמנה מיכה

דבר אחד שמנה חבקוק

ביאורים

כדוגמת הנהגת הנביאים שעליה כבר עמדנו, כך גם חכמי ישראל לאורך הדורות קבעו כללים לתורה: מיקדו את האדם הרוצה לשוב, במספר מצוות מועט, שאם יתאמץ ויקפיד עליהם בעקביות ובהתמדה, יגיע לשמור את כל התורה.

שמירת כל המצוות - כדברי הליסטים - קשה היא: 'רצוני לשוב בתשובה ולשמור מצוות ה'! אך איני יכול לקחת על עצמי את כל המוני המצוות הללו...!'. לכך מסייעת הדרכת הנביאים.

ניתן להוסיף בשולי פרק זה, שטוויית הכללים, נובעת כמו כן, מראייה של כל מצוות התורה ופרטיה כקשורים זה בזה. עם ישראל זכה בשש מאות ושלוש עשרה מצוות, שכולן נצרכות והכרחיות, ואין אחת מיותרת. המצוות יוצרות, מכתובות ומסדרות את סדר יומי האיש, המשפחה, המדינה והעולמי של האיש הישראלי, והן קשורות זו בזו ויונקות זו מזו. ומכולן יחד (או לכל הפחות רובן או חלק גדול מהן) זוכה האדם לשלמות גדולה. אין באמת אפשרות 'לקחת' רק חלק מהמצוות, ובהחלט המגמה היא להתחיל במספר מועט, אך מרכזי, ולהתקדם מכוחו לשמירת כל התורה כולה, על תרי"ג מצוותיה.

הרחבות

• רק ליום אחד

אָלָא שְׂאִינִי יְכוֹל לְהַעֲמִים עַל עֲצָמַי רַבּוּי הַמִּצְוֹת שֶׁבַתּוֹרָה. הליסטים המזוין קיבל את עצתו של החכם לשמור כראוי דבר אחד, ומתוך כך הצליח בסופו של דבר לחזור בתשובה שלמה. עצה זו, שלא להכביד על האדם בבט אחת כדי שלא תרפינה ידי בעבודת השם, מצאנו גם בפירושו של הרב קוק לדבריו של רבי אליעזר. במשנה נאמר שרבי אליעזר הדרין: "ושוב יום אחד לפני מיתתך" [אבות ב, י]. אומרת על כך הגמרא: "שאלו תלמידי את רבי אליעזר: וכי אדם יודע איזהו יום ימות? אמר להן: וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה" [שבת קנג]. הרב קוק לומד מדברי רבי אליעזר עצה טובה המסייעת לאדם לחזור בתשובה: "אבל השב... הוא צריך לפלס נתיבות עסקיו הגשמיים שלא יכשל בעבורם בחטא ועוון. אמנם זה הפלס אין צריך שירבה לחשוב על זמן רב, כי אז יגדל עליו העול ויתייאש מתשובה, כי מי יודע ילד יום, אלא צריך לצייר בעצמו שצריך להכין עצמו רק ליום אחד, ויום אחד יהיה נקל לו לעמוד נגד יצרו בניסיונות אפילו אם הורגל ברע חס ושלום, ואחר כך יתחזק עוד יום אחד, עד שתשוב להרגל אצלו ההליכה בדרך הטובה" [מדבר שור עמוד פח-פט].

הליסטים שרצה לשוב בתשובה

וְכֵן דָּרְךְ הַחֲכָמִים לַעֲשׂוֹת כְּלָלִים לַמִּצְוֹת הַתּוֹרָה. וְכִבֵּר אָמְרוּ עַל אֶחָד מִן הַחֲכָמִים הָאֲחֵרוֹנִים שֶׁבָּא אֵלָיו לְסָטִיס׃ מִזֵּן וּבַעַל-עֲבֻרוֹת וְאָמַר לוֹ: אֲנִי רוֹצֵה לְשׁוּב בְּתִשְׁבּוּבָה וְלִשְׁמֹר מִצְוֹת הַשׁ"י, אָלָא שְׂאִינִי יְכוֹל לְהַעֲמִים עַל עֲצָמַי רַבּוּי הַמִּצְוֹת שֶׁבַתּוֹרָה, כִּי לֹא אוּכַל שְׂאֵת הַמִּשְׁאָה הַהוּא. וְאָמַר לוֹ הַחֲכָם: תִּקְבַּל עֲלֶיךָ דְבַר אֶחָד בְּלִבְד לְשְׁמֹר כְּרָאוּי? וְאָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ הַחֲכָם: אִם-כֵּן, קִבַּל עֲלֶיךָ לִזְמַר הָאָמֶת מִכָּאֵן וְאֵילָף. וְקִבַּל עָלָיו, וְהִלֵּךְ לְדַרְכוֹ. לְיָמַימ הִיָּה הוֹלֵךְ אוֹתוֹ הַלְסָטִיס לְלִסְטָטִיס אִישׁ אֶחָד וְלִהְרֹגוֹ, וּפָגַע בּוֹ אִישׁ אֶחָד. אָמַר לוֹ: הִיָּךְ אַתָּה הוֹלֵךְ? וְנִזְכַּר אוֹתוֹ הַלְסָטִיס מֵה שֶׁקִּבַּל עָלָיו לִזְמַר אָמֶת, וְסִפֵּר לְאִישׁ הַהוּא לְהִיָּךְ הוֹלֵךְ. וְכֵן פָּגַע בּוֹ אִישׁ אֲחֵר, וְשָׂאֵל לוֹ לְהִיָּךְ הִיָּה הוֹלֵךְ, וְסִפֵּר לוֹ. מִיָּד הִרְהַר אוֹתוֹ הַלְסָטִיס בְּלִבּוֹ: אֵלּו-הַשְּׂנִיִּים יְהִיוּ עָלַי עֲדִים וְיִהְרֹגוּנִי. וְכֵן אָרַע לוֹ פְּעָמַימ רַבּוֹת בְּכָל מֵה שֶׁהִיָּה רוֹצֵה לַעֲשׂוֹת, עַד שֶׁנִּמְנַע בְּעֵבֹר-זֶה מִמְּעִשָׂיו הָרָעִים. הִנֵּה מְבֹאֵר כִּי עַל זֶה-הַדָּרְךְ יִתְּכֵן כִּי בְשִׁמְרַת כָּלֵל אֶחָד אוֹ שְׁנֵי כְּלָלִים אוֹ יוֹתֵר יִשְׁמֹר הָאָדָם רַב מִצְוֹת הַתּוֹרָה אוֹ חֵלֶק גָּדוֹל מִמְּנֵה, שֶׁעַל-יָדָיו יִזְכֶּה לְמַעֲלַת חַיִּי עוֹלָם-הַבָּא אוֹ לְמַדְרָגָה גְּדוֹלָה מְּמֹנָה.

ביאורים

רבים ניסו למצוא פתרון לשאלה מהי תכלית האדם. ר' יוסף אלבו מציג גישה (והוא שולל אותה) האומרת כי תכלית האדם היא 'השגת המושכלות'. גישה זו הייתה מנת חלקם של פילוסופים רבים שחיו בזמנו. מדוע הסתכלות זו היא כל כך בעייתית? משום שהיא נובעת מנקודת הנחה שאין שום דבר שנמצא מעבר למציאות הנגלית לעינינו. לפי הסתכלות זו, מה שאיננו מסוגלים לראות, להבין או להוכיח - אינו קיים. גישה זו מצמצמת מאוד את רוחו הגדולה של האדם. האדם מחפש משהו שהוא הרבה מעבר. הוא מחפש חיים שאינם נגמרים בגבולות המצומצמים של העולם הזה. חיים החופשיים מכל מגבלה פיזית ושיש בהם התעלות אין-סופית. הוא מחפש 'חיים נצחיים'.

השאיפה לדעת ולהבין הכל איננה דבר רע. זו תשוקה טובה הקיימת אצל כל בני האדם והיא מביאה להתפתחות המדע, התעשייה ולכל ההישגים החשובים של האנושות. היא גם נותנת לנו המון שמחה וקורת רוח על ידי הכרת העולם וכל היופי שקיים בו. דברים אלו אינם דבר של מה בכך. כל פלאי הטבע, הכוחות הפיזיקליים וחוכמות העולם הם חלק מהיצירה המופלאה שהקב"ה ברא. כיוון שכך, יש חשיבות גדולה להשתמש בהם, להכירם ולאהוב אותם.

מצד שני, יש לזכור כי מרחב הפעולה של שאיפה זו מוגבל מאוד. היא מתמקדת רק בדברים הנמצאים בעולם הזה, שהוא אמנם גדול ונפלא, אך מוגבל. אנו נקראים לשאוף לדברים גבוהים יותר. לחיות חיים שאינם מצומצמים במרחב הקטן והמוכר של עולמנו. כיצד מגיעים לכך? שלמה המלך אומר שהדרך לזה היא יראת ה'. בימים הבאים נבין כיצד היראה מביאה אותנו לתכלית זו.

הרחבות

• תכלית המצוות

התכלית המשג אל הנפש בהיותה בגוף מצד-קיום מצוות התורה. נוסף על הסברו של רבי יוסף אלבו, שמטרת המצוות היא להגיע ליראת ה', ישנם מספר הסברים מהי תכלית המצוות:

הרמב"ן כתב: "כוונת כל המצוות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחונתו מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, וזה שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו" [שמות יג, טז].

הגאון מוילנא כתב: "עיקר נתינתו התורה לישראל הוא כדי ששימו בטחונם בה'... לפי שעיקר הכל הוא הבטחון השלם והוא כלל כל המצוות" [משלי כב, יט].

למעשה, אין הסברים אלו עומדים בסתירה לדבריו של רבי יוסף אלבו, אלא יש בהם השלמה לדבריו. מובן שאי אפשר להגיע ליראת ה' טהורה, העומדת לעד, מבלי להעמיק את האמונה בקב"ה. כאשר אדם ירא את ה' בלבד, הוא יודע שבלי רצון ה' - "לא יאנה לצדיק כל און" [משלי יב כא]. ידיעה זו היא-היא המפתח לביטחון בה' מחד, ולהודיה על הטוב אשר גומל איתנו תמיד מאידך.

פרק שלשים-ואחד

יראת ה' היא התכלית

התכלית המשג אל הנפש בהיותה בגוף מצד-קיום מצוות התורה, אינו אלא שתקבע בנפש תכונת יראת הש". וכשיהיה בה התאר הזה, ליראה את השם הנכבד והנורא, ותעלה הנפש ותוכן להשיג החיים הנצחיים, שהוא הטוב הצפון לצדיקים, והיא הצלחת הנפש - אומר הפתוב [תהלים לא, כ]: "מה רב-טובך אשר-צפנת ליראיך". ויתבאר זה מצד-מה שנמצא הפתוב מיעד הפלגת הענש על ישראל ועל זרעם אם לא תגיע בנפשם תכונת היראה הזאת מצד-מצוות התורה - אומר הפתוב [דברים כח, נח-נט]: "אם-לא תשמור לעשות את-כל-דברי התורה הזאת הפתובים בספר הזה ליראה את-השם הנכבד והנורא הזה את יי אלהיך והפלא יי את-מכתך ואת מכות זרעך" וגו'.

ואם תשאל ותאמר: איך אפשר שתביא היראה את האדם אל המדרגה הגדולה הזאת, שהיא השגת החיים הנצחיים? והלא יותר ראוי שביא אותו אל-זה השגת המושכלות! כבר באר זה שלמה בספר קהלת [ג, ט-יד] ואמר: "שהיראה היא סבת ההשארות, ולא דבר אחר זולתה; ושה דבר תלוי בחכמת הש"י שגזר להיות כך, ושאיין ראוי לשאל טעם בזה. וזה, כי כשהתחיל לחקרו אם אפשר שיהיה בכאן דבר נותן ההשארות הנצחי - והוא מה שאמר: "מה-יתרון העושה באשר הוא עמל" - אומר אחר-כך: "ראיתי את-הענין אשר נתן אלהים לבני האדם לענות בו את-הכל עשה יפה בעתו", כלומר: ראיתי המעשים שנתן אלהים לבני-האדם להשתדל בהם, רצה לומר: הפעולות והמלאכות, כי כלם יפים בעתם, רצה לומר: לפי שעתם, כדי שלא ישבתו המלאכות והידיעות. ואמר: "גם את-העלם נתן בלבם מבלי אשר לא-ימצא האדם את-המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד-סוף" - רצה לומר: כי מה שנתן בלבם תשוקה לדעת את העולם, שהיא חכמת הנמצאות - ואף-על-פי שהוא דבר שאי-אפשר שישג, כי אי-אפשר לאדם שישגי את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף - עם-כל-זה אותה תשוקה שנתן להם, גם היא יפה בעתה, כדי שלא תשבת המלאכה ההיא; לא מצד שבה ישגו החיים הנצחיים, כמו שיתשובו האנשים, אחר שלפעמים יהיה מה שישגיגוהו זולת-האמת בעצמו, כמו שבארנו בפרק שלישי מזה-הפואמר. ועל-כן אומר אחר-זה: "ידעתי כי אין טוב גם כי אם-לשמוח ולעשות טוב בחייו" - כלומר: כי בכל אלו-ההשתדלויות האנושיים, אשר הידיעה מכללם, אין טוב אחר בהם "כי אם-לשמוח" - כי כל אדם ישמח פשישתדל במלאכה-מה מרצונו וישגי פונתו בה לפי דעתו. וגם מועיל "לעשות טוב בחייו" - כי הפילוסופים תזהיר את האדם על עשיית הטוב המועיל בהנהגה בעוד האדם בחיים, אבל לא תועיל לזולת-זה. ואם-כן, כבר אפשר שנאמר כי "גם-כל-האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל-עמלו, מתת אלהים היא", כמו "הענין אשר נתן אלהים לבני האדם לענות בו", ואין בכל זה דבר שביא להשארות הנצחי.

דברי שלמה בקהלת על הדברים שאינם מועילים לחיים הנצחיים

המשג אל הנפש - שהנפש משיגה ורוכשת. הפלגת הענש - עונש חמור. ואמר - הפסוק יובא בהמשך הפיסקה. ההשארות - נצחיות הנפש. כשהתחיל לחקרו - שלמה בספר קהלת. בכאן - בעולם הזה. חכמת הנמצאות - מדעי הטבע. מה - מסוימת.

ביאורים

כיצד היראה קשורה לנצחיות? הקב"ה ברא את הטבע במסגרת של חוקים קבועים הגורמים לשמירת המצב הקיים. אם כוכב מאדים, לדוגמה, לא היה נע במהירות ובמסלול קבועים הוא היה יכול להתנגש בכוכבים אחרים או לשנות את מסלולם באמצעות כוח המשיכה שלו. כך גם ביחס לכל המציאות הטבעית - הקב"ה ברא אותה באופן מדויק ומחושב, השומר אותה משינויים הרסניים. שלמה המלך אומר שכפי שהקב"ה יצר לטבע מערכת השומרת על סדר קבוע ומושלם, הוא יצר מערכת כזו גם לאדם. ומהי? יראת ה'. הקב"ה נתן לאדם את היראה כיוון שרק היא תעניק לו את המצע האידיאלי עליו יוכל לפרוח ולהגיע לשלמות. לעומת זאת, כאשר האדם עוזב את היראה הוא עוזב את בית הגידול הטבעי שלו, ולכן הוא עלול ליפול.

מדוע דווקא היראה מביאה אותנו לשלמות? מדוע סדר זה הוא הנותן לנו את היציבות? ר' יוסף אלבו אומר שאיננו מסוגלים להבין זאת. דבר זה דומה לאם המדריכה את בנה להתנהג באופן מסוים, כיוון שדווקא היא יודעת למה הוא באמת זקוק. הקב"ה מכיר אותנו הרבה יותר טוב ממה שאנחנו מכירים את עצמנו - הרי הוא זה שברא אותנו. בחוכמתו הוא החליט שזו הדרך המדויקת שתביא אותנו לשלמות. כיוון ששכלנו מוגבל איננו מבינים את שיקוליו, אך אנו מאמינים כי הדרכותיו הן המתאימות לנו ביותר.

הקב"ה נתן לאדם את המצוות, כדי שיעזרו לו להגיע ליראה הנכספת. לכן, מצוות היראה אינה רק מצוה העומדת בפני עצמה אלא היא גם כוללת בקרבה את כל מצוות התורה.

למדנו היום על חשיבות היראה ושיוכונה לנצחיות. מהי אותה יראה? ממה היא מורכבת? זאת נראה מחר.

הרחבות

• יראת שמים - ולא פחד

אם כן, היראה הזאת כאלו היא השווי האמתי. הרב קוק מלמד אותנו עיקרון הנוגע לעבודת המידות ותיקונן: "בירור מדות הנפש יש בו שני ענינים: הא' עצם ידיעתו להבחין בהן בין טוב לרע, לחלקן על משמרותן, לישבן בנפש ולהלבישן עליו, ושיהיו מוכנות ברשותו בכל עת". השלב הראשון הוא בירור שכלי אודות המידה והופעתה בצורתה המבוררת בנפש. השלב השני הוא: "הפרדת המדות ונסירתן. ביאור הדבר... יש מדות שהן מצרניות (שכנות) משבען, וכשרוצה האדם לצייר (לחקוק) בו איזו מדה, שלא באופן ברור, תמשך ממילא אחריה הסמוכה לה, אף על פי שאינה הגונה (טובה) ואינה דרושה לחפצו (לרצונו). וצריך האדם להעמיק לדעת להפריד בכח החכמה... כל מדה ממדה שהיא מצרנית בטבעה לקחת כל מדה בפני-עצמה שלא תעלה ערבונה (תערובתה) עמה" [מוסר אביך ג, א].

הרב קוק ממשיך ומבאר שגם ליראת שמים יש שכנה רעה שמביאה לחולשה ורפיון בעבודת ה': "הבטלות הנמשכת לפעמים על ידי יראת-שמים באה מחסרון הבירור לדעת מה בין טוב לרע בתכונות הנפשיות. ומתוך שהשפעה הרצויה של קבלת עול מלכות שמים היא בודאי להחליש את הרע שבנפש, מחלשת היא בחסרי בירור את כללות הכחות, בין הכח הרוחני... ובין הכח החמרי, שהוא התעוררות החיים, חשק העבודה ומרץ הפעולה. והדעה הנכונה... שיראת ה' בטירתה מוכרחת היא להוסיף אומץ כח בכלל, ולהוציא אל הפועל את כל סגולה צפונה בתוך הנפש להשכיל ולהיטיב".

"ההאלוהים עשה שיראו מלפניו"

ואמר אחר-זה: "ידעתי כי כל-אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע. והאלהים עשה שיראו מלפניו". יאמר: כי כל מה שייעשה האלהים בזולת-אמצעות הטבע אשר מצד ההויה וההפסד - כאלו תאמר: השמים וכל צבאם - הוא יהיה לעולם, כי נראה אותם קיימים-באיש; כמאמר דוד [תהלים קמח, ו]: "וישמעו לעד לעולם". והאלהים עשה" - כדי לתת קיום-באיש אל הנפש המשקלת, שהיא מעשה ידיו, כמו שאמר הכתוב [בראשית ב, ז]: "ויפח באפיו נשמת חיים" - "שיראו מלפניו", שיראה מזה שהיראה כאלו היא השווי האמתי, שעליו אין להוסיף וממנו אין לגרע. שזהו גדר השווי האמתי - שלא יקבל תוספת ולא חסרון; כי התוספת והחסרון יוציאו הדבר משווי ויפסידוהו. והאלהים עשה היראה מלפניו, כלומר: סדר התורה והמצוות, שהן השווי האמתי שהיראה נמשכת מהן, כדי לתת קיום אל הנפש; אם-כן, בהכרח שיתקיים תמיד, "כי כל-אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם". או נאמר: "והאלהים עשה שיראו מלפניו" - כלומר: סדר שיראו מלפניו. אם-כן, היראה הזאת כאלו היא השווי האמתי, שלא יקבל תוספת ולא חסרון, שאי-אפשר שיפסד; ולזה יהיה ראוי להשיג על-ידיו התכלית האנושי.

ואחר שפך גזרה חכמתו, אין להתחכם ולומר: איך תהיה היראה מגעת האדם אל השלמות האנושי? לפי שהיא כמו השווי האמתי, שלא ידמה עליו תוספת ולא חסרון להשגת התכלית ההוא, שהוא הקיים וההשארות. ולזה יהיה מה שצאמר בתורה [דברים ו, יג; י, כ]: "את-י אלהיך תירא", אף-על-פי שהיא מצוה פרטית, הנה היא כלל, כולל כל מצוות התורה או מצוות רבות ממנה. לפי שהיראה היא התכונה הנקנית באמצעות מצוות התורה, והיא התכונה היותר-משפחת שישגי האדם, ולא תשג כי אם אחר עמל והשתדלות גדול; שהרי אברהם-אבינו, לא נאמר עליו "ירא אלהים" עד סוף נסיונותיו, שאמר הכתוב [בראשית כב, יב] עליו: "כי עתה ידעתי כי-ירא אלהים אתה", כלומר: וכבר הגעת אל התכונה המשפחת שאפשר שישגי האדם בעולם-הזה כדי שישפך בה לחיי העולם-הבא. ובעבור-זה תזהיר התורה במקומות רבים על התכונה הזאת - אמרה: "ויראת מאלהיך אני יי" [ויקרא יט, יד; לב]; "את-י אלהיך תירא" [דברים ו, יג; י, כ]; לפי שהתכונה הזאת קשת-ההשגה מאד, ועם-כל-זה תשג בשמירת מצוות התורה.

העמל במצוות התורה מביא ליראה

בזולת וכו' - שלא באמצעות הברואים הזמניים (שמופיעים ולאחר מכן נאבדים מן העולם). קיימים באיש - בשאר הברואים רק המין הכללי נשאר והפרטים מתחלפים, אבל הם נשארים קיימים גם כפרטים. השווי - הערך.